

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**EMOCIONALNA INTELIGENCIJA, EMPATIJA I PROFESIONALNI
INTERESI KOD STUDENATA PSIHOLOGIJE**

Diplomski rad

Luka Dugi

Mentorica: Doc. Dr. Sc. Ana Butković

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
Emocionalna inteligencija.....	1
Empatija	4
Emocionalna inteligencija, empatija i profesionalni interesi	7
CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	9
Cilj.....	9
Problemi	9
Hipoteze	9
POSTUPAK	10
Predistraživanje.....	10
Sudionici istraživanja.....	11
Instrumenti	12
Postupak.....	14
REZULTATI	15
Spolne i dobne razlike u emocionalnoj inteligenciji i empatiji.....	15
Emocionalna inteligencija i njezine subskale	17
Empatija i njezine subskale.....	18
Povezanost empatije i emocionalne inteligencije	19
RASPRAVA.....	20
Metodološki nedostaci i prijedlozi za buduća istraživanja	23
ZAKLJUČAK.....	26
LITERATURA	27

Naslov rada: Emocionalna inteligencija, empatija i profesionalni interesi kod studenata psihologije (Emotional intelligence, empathy and professional interests among psychology students)

Luka Dugi

Sažetak: Posljednjih dvadesetak godina došlo je do povećanog interesa za konstrukte emocionalne inteligencije i empatije. Kako su sve više istraživani u raznim kontekstima, i mi smo se odlučili istražiti postoji li razlika u ova dva konstrukta među studentima psihologije s obzirom na dob i spol te kakve profesionalne interese u psihologiji imaju. U svrhu otkrivanja koji su profesionalni interesi u psihologiji „hladni“, a koji „topli“, provedeno je predistraživanje na apsolventima psihologije (N=34). U glavnom istraživanju sudjelovalo je 325 sudionika preddiplomskih studija psihologije Sveučilišta u Zagrebu. Instrument korišten u istraživanju sastojao se od kratkog demografskog upitnika koji je uključivao pitanje o njihovim profesionalnim interesima te upitnika emocionalne inteligencije UEK-45 i upitnika empatije PROLI_Empatija. Studentice psihologije su imale više rezultata na svim skalama empatije, no u emocionalnoj inteligenciji nije bilo spolne razlike. Dobne razlike nisu pronađene ni za jednu od skala. Razlika s obzirom na profesionalne interese u emocionalnoj inteligenciji i njezinim subskalama nije bilo, a isti rezultat dobiven je i za subskalnu kognitivne empatije. Međutim, razlike su se pokazale značajnima na subskali emocionalne empatije. Takvi rezultati nam ukazuju na to da sposobnost prepoznavanja, imenovanja i izražavanja emocija, koja je u domeni emocionalne inteligencije i u određenoj mjeri kognitivne empatije, posjeduju svi psiholozi u istoj mjeri, dok upravo oni psiholozi koji imaju snažnu potrebu za emocionalnim empatiziranjem odabiru „tople“ grane psihologije.

Glavne riječi: emocionalna inteligencija, empatija, profesionalni interesi, UEK-45, PROLI_Empatija

Abstract: Over the past 20 years, we have seen an increase in interest concerning emotional intelligence and empathy. Adding to studying these constructs within different fields, the aim of this study was to test whether there were any statistically significant differences in emotional intelligence and empathy among psychology students in regard to their gender, age and professional interests. To investigate which branches of psychology were considered „warm“, and which „cold“, a preliminary study was conducted among advanced university students (N=34). In our main study, we tested 325 undergraduate students of psychology from University of Zagreb. Our participants filled in 3 separate instruments – a short demographic questionnaire which also contained questions about their professional interest, UEK-45, an emotional intelligence measure and PROLI_Empatija, an empathy measure. Regarding gender we found that women scored higher on empathy and its subscales, while there was no gender effect in emotional intelligence. Age differences were not found for any of the scales used in this research. Regarding differences in professional interests, no substantial differences were found in emotional intelligence or its subscales, as well as in cognitive empathy. However, we found statistically significant differences in emotional empathy. These results show that while all psychologists may have the same desire and ability to recognize, name and express emotions, only those who have a strong need for empathizing with others have „warm“ professional interests.

Keywords: emotional intelligence, empathy, professional interests, UEK-45, PROLI_Empatija

UVOD

Emocionalna inteligencija i empatija su pojmovi koji se u modernom svijetu sve češće čuju i u svakodnevnom govoru, označavajući osobine koje je poželjno imati ako želite voditi ugodan i kvalitetan društveni život. One zajedno opisuju jednu humanu stranu čovjeka koji ima potrebu razumjeti osjećaje u bliskim vezama te pomoći tim istim bliskim osobama u slučaju emocionalnih problema. Tako je za Batsona (1990) empatija u samom vrhu važnih karakteristika za opstanak čovjeka, jer smo svi mi samo socijalne životinje koje postojimo zbog socijalnih interakcija, a Goleman (1995) tvrdi da je emocionalna inteligencija čak bitnija za život od generalne inteligencije.

Emocionalna inteligencija

Prvi priznati model emocionalne inteligencije postavili su Salovey i Mayer (1989) koji su emocionalnu inteligenciju definirali kao skup mogućnosti sličnih generalnoj inteligenciji, ali koji se umjesto logike temelje na osjećajima. Tako su predložili tri procesa u čijoj se pozadini nalazi konstrukt koji su oni nazvali emocionalnom inteligencijom, a to su: prepoznavanje i izražavanje emocija kod sebe i drugih, regulacija emocija kod sebe i drugih te konačno korištenje emocija na adaptivne načine. Ove su tri sposobnosti ovako koncipirane jer su Salovey i Mayer smatrali da emocionalna inteligencija zaista jest vrsta inteligencije te nam omogućava snalaženje u socijalnim situacijama u svakodnevnom životu. Jednako je razmišljao i Gardner (prema Salovey i Mayer, 1989) kada je predložio svoj model sedam različitih inteligencija, iz čijih je sastavnica – interpersonalne i intrapersonalne inteligencije – i krenula ideja o emocionalnoj inteligenciji. Tako definirajući emocionalnu inteligenciju, Salovey i Mayer su zapravo postavili temelje pravca u emocionalnoj inteligenciji koji je vidi kao sposobnost pojedinca da prepozna, regulira i adaptivno koristi svoje emocije. Mayer i Salovey (1997) svoj su model revidirali kako bi točnije definirali njegove odrednice – percepciju, ocjenu i izražavanje emocija, emocionalne olakšice mišljenju, razumijevanje i raščlambu emocija te konačno refleksivnu regulaciju emocija. Iako se danas taj model koristi u mnogim istraživanjima, ipak nije imun na kritike, među kojima je prva ta da je njegova iskoristivost u praksi vrlo mala.

Osim navedenih kritika, s takvim se pristupom nije složio ni Goleman (1995) koji je emocionalnu inteligenciju definirao kao mješavinu sposobnosti i kompetencija koje prvenstveno služe ljudima u poslu te vođama kako bi učinkovito vodili ljude kojima su nadređeni. Goleman (1998) je predložio miješani model emocionalne inteligencije koji se sastojao od 5 konstrukata: samosvijesti, samoregulacije, socijalne vještine, empatije i motivacije. Razlika između njegovog modela i modela koji su predložili Mayer i Salovey (1989) je u tome što on ne smatra da je emocionalna inteligencija urođena, već da radom na sebi i učenjem svaki pojedinac može dodatno razvijati svaku od ovih sposobnosti i tako razviti svoju emocionalnu inteligenciju. Kritika njegovog modela stigla je s više strana, ali uvijek u kontekstu pretjerane popularizacije pojma emocionalne inteligencije. Tako su Mayer, Roberts i Barsade (2008) predbacili Golemanu da njegov model trivijalizira koncept emocionalne inteligencije i da je postavljen tako da bude zanimljiv masama, ali ne i provjerljiv u granicama psihologije kao znanosti.

Model emocionalne inteligencije koji su predložili Petrides i Furnham (2000a) počivao je na tome da emocionalna inteligencija nije sposobnost, već crta ličnosti koja sadrži samopercepciju emocionalnih stanja kod svake pojedine osobe. Shodno tome, emocionalna inteligencija nekog pojedinca ne mjeri se njegovim sposobnostima da prepozna, regulira i koristi svoje emocije, nego učestalošću ponašanja koja spadaju u domenu emocionalne inteligencije (optimizam, impulzivnost, empatija itd.). Upravo zbog toga što se u tim testovima mjeri tipično ponašanje, a ne maksimalni učinak, ovaj model emocionalne inteligencije spada u domenu istraživanja ličnosti (Petrides i Furnham, 2001). I dok je ovaj model suprotan onome koji su predložili Mayer i Salovey (1997), on mješovite modele poput onog koji je postavio Goleman (1998) ne odbacuje, već tvrdi da su njihove pretpostavke unutar modela emocionalne inteligencije kao crte ličnosti.

S obzirom na različite pristupe koji se još uvijek nisu uskladili po pitanju što točno emocionalna inteligencija jest, napravljeni su mnogi instrumenti koji je mjere. S obzirom na to da u ovom radu emocionalnu inteligenciju operacionaliziramo kao crtu ličnosti, testove koji emocionalnu inteligenciju mjere kao sposobnost nećemo posebno navoditi, ali oni su raznoliki i svaki ima svojih prednosti i mana. Unutar

modela emocionalne inteligencije kao crte ličnosti također je u praksi zastupljeno nekoliko testova. Među njima prednjači TEIQue (Petrides i Furnham, 2003; prema Mikolajczak, Luminet, Leroy i Roy, 2007), alikoristi se iSEIS (Schutte i sur., 1998). Oba testa imaju određene zamjerke, ali su one za TEIQue uglavnom zanemarive te je on dobio relativno snažnu potporu za svoju konstruktivnu i prediktivnu valjanost (Mikolajczak, Luminet, Leroy i Roy, 2007; Petrides, Perez-Gonzalez i Furnham, 2007). Na našim prostorima razvijen je upitnik UEK-45 (Takšić, 2001; prema Takšić, Mohorić i Duran, 2009), koji se kroz nekoliko istraživanja njegovih metrijskih karakteristika također pokazao dobrim instrumentom (Takšić, Mohorić i Munjas, 2006; Faria i sur., 2006).

Što se tiče emocionalne inteligencije i njezine povezanosti s drugim varijablama, bilo kao prediktor, bilo kao korelat, dosad su nađeni sljedeći rezultati. Ovisno o pristupu, tj. modelu koji su istraživači koristili, emocionalna inteligencija različito je korelirala s dvije vrlo važne varijable: inteligencijom i ličnošću. Tako je u slučaju korištenja modela emocionalne inteligencije kao sposobnosti dobivena srednja povezanost ($r=0.33$) emocionalne inteligencije i generalne inteligencije, ali nikakva povezanost s ličnošću (Van Rooy i Viswesvaran, 2004). U suprotnom slučaju, kada se koristio model emocionalne inteligencije kao crte ličnosti, povezanost s generalnom inteligencijom nije postojala, ali je zato postojala povezanost s ličnošću mjerenom pod Big Five modelom ($r=0.31$) (Van Rooy i Viswesvaran, 2004). Od drugih osnovnih varijabli, Van Rooy, Alonso i Viswesvaran (2005) preispitali su razlike u emocionalnoj inteligenciji po spolu, dobi i rasi. Sve su tri varijable pokazale značajne razlike u emocionalnoj inteligenciji: etničke manjine imale su nešto više rezultate, kao i žene te starije osobe.

Povezanost akademskog uspjeha s emocionalnom inteligencijom nije nađena (Newsome, Day i Catano, 2000), dok su Parker, Summerfeldt, Hogan i Majeski (2004) razliku našli, ali samo u ekstremnim grupama (vrlo visok prosjek nasuprot vrlo niskom prosjeku). Za uspjeh u poslu dobivenisu nešto drugačiji rezultati, ovisno o pristupu kojim su se koristile razne studije utjecaja emocionalne inteligencije na uspjeh u poslu. Tako su Van Rooy i Viswesvaran (2004) u svojoj meta-analizi ustvrdili da model emocionalne inteligencije kao crte ličnosti ima značajnu dodatnu valjanost nad samom

ličnosti u procjenjivanju radne uspješnosti, dok studije koje su polazile sa stajališta emocionalne inteligencije kao sposobnosti nisu pokazale nikakvu dodatnu valjanost emocionalne inteligencije nad generalnim faktorom inteligencije. Posljednji konstrukt koji se često istraživao u paru s emocionalnom inteligencijom je zadovoljstvo životom, pa je tako niz studija potvrdio da su ti konstrukti visoko pozitivno povezani, tj. da emocionalna inteligencija ima dodatnu valjanost nad nekim drugim mjerama poput osobina ličnosti u predviđanju zadovoljstva životom (Chamorro-Premuzic, Bennett i Furnham, 2007; Petrides, Pita i Kokkinaki, 2007; Kluemper, 2008; Liu, Wang i Lü, 2013).

Empatija

Empatija je pojam koji prvi put koristi Titchener (1909; prema Gallese, 2003), a odnosi se na sposobnost pojedinca da prepozna i osjeti osjećaje koje trenutno doživljava neka druga osoba. Iako ta definicija relativno jasno izražava što bi empatija bila, ona i danas nije posve definirana već se pod empatiju svrstavaju želja za brigom o drugima, osjećanje istih osjećaja kao i druga osoba ili čak pomicanje granice između onoga što osjećamo mi, a što osjeća netko drugi (Hodges i Klein, 2001). Međutim, empatiju se upravo zbog nejasne definicije često poistovjećuje s pojmovima poput mimikrije, suosjećanja, sažaljenja ili emocionalne zaraze. Singer i Lamm (2009) upozoravaju da je mimikrija kopiranje tuđe neverbalne komunikacije bez emocija, a emocionalna zaraza kopiranje tuđih osjećaja bez kopiranja ponašanja druge osobe, oboje bez svjesnog percipiranja da to radimo. To su dakle dva vrlo važna pojma koja su slična empatiji, ali ipak nisu sinonimi i bitno se razlikuju od nje jer ne sadrže svjesnu komponentu.

Empatija kakvu danas istražujemo i mjerimo sastoji se od dvije komponente: kognitivne i afektivne empatije. Kognitivna empatija ključna je u prepoznavanju emocionalnih stanja drugih, a emocionalna empatija za primjereno emocionalno reagiranje na tuđe emocije (Davis, 1983). Prema Shamay-Tsoory, Aharon-Peretz i Perry (2009) ta dva sistema ne samo da su različita, tj. imaju različite uloge, već su i u mozgu putevi kojima dolazi do jedne ili druge drugačiji: centar za kognitivnu empatiju nalazi se u ventromedijalnom girusu, dok je centar za emocionalnu empatiju u inferiornom frontalnom girusu. U pozadini ove dvije komponente empatije dva su sustava: teorija uma i emocionalna zaraza. Tako je emocionalna zaraza ključna za emocionalnu

empatiju (de Waal, 2008), dok je teorija uma, tj. naša mogućnost da shvatimo da svatko ima svoja vjerovanja, osjećaje itd. koji su drugačiji od naših, gotovo i sinonim za kognitivnu empatiju (Rogers, Dziobek, Hassenstab, Wolf i Convit, 2007). Međutim, osim ove podjele, unutar emocionalne empatije postoji i dodatna podjela na osobnu nelagodu te empatičnu zabrinutost. Prema Lamm, Batson i Decety (2007), razlika između ta dva oblika emocionalne empatije je u tome što se osobna nelagoda odnosi na naše osjećaje neugode i stresa kada vidimo da druga osoba pati, dok empatična zabrinutost podrazumijeva osjećaje suosjećanja i samilosti prema osobi koja pati. Ova podjela djelomično ima i razvojnu osnovu (Minio-Paluello, Lombardo, Chakrabarti, Wheelwright, Baron-Cohen, 2009) jer djeca do dvije godine na tuđu patnju reagiraju osobnom nelagodom, a tek nakon dvije godine počnu pokazivati empatičnu zabrinutost.

Budući da je empatija široko ispitivan konstrukt u psihologiji, ali i u drugim znanostima, razvijen je velik broj metoda za njezino mjerenje. Tako su prvi istraživači empatije koristili bihevioralne metode poput opažanja, izjava i komentara sudionika o tome kako su se osjećali za vrijeme prezentacije materijala koji su korišteni u eksperimentima za induciranje osjećaja (Mehrabian i Epstein, 1972). Na tragu ispitivanja sudionika o njihovim osjećajima su i moderna psihološka istraživanja empatije: često se sudionicima prezentira video materijal, priče ili slike u kojima subjekti doživljavaju određene osjećaje, a kasnije od njih traži da procijene o kojim se osjećajima radilo (Mayer i Geher, 1996; prema Geher, Warner i Brown, 2001). Osim takvih mjera koriste se i tradicionalne psihološke mjere u obliku samoprocjene, među kojima je i test „IRI – Interpersonal Reactivity Index“ koji je razvio Davis (1980), a sastoji se od četiri subskale te mjeri i kognitivnu i emocionalnu empatiju. Upitnik novijeg datuma sa sličnom strukturom je „EQ - Empathy Quotient“ (Baron-Cohen i Wheelwright, 2004), a sastoji se od 60 čestica na skali Likertovog tipa s četiri moguća odgovora, od „U potpunosti se slažem“ do „U potpunosti se ne slažem“. Prema Lawrence, Shaw, Baker, Baron-Cohen i David (2004), EQ je pokazao vrlo dobre mjerne karakteristike u obliku podudarne valjanosti s IRI-jem te niske povezanost sa skalom socijalno poželjnog odgovaranja što ga čini vrlo dobrim testom empatije koji je i danas u redovitoj upotrebi. Suprotno mjerama samoprocjene, empatija se ponekad mjeri i s fiziološke strane, koristeći razne indikatore poput pulsa, elektrodermalne reakcije i

generalne somatske aktivnosti (Levenson i Ruef, 1992), a u novije vrijeme i napredne tehnologije poput magnetske rezonancije (Leslie, Johnson-Frey i Grafton, 2004).

Kakav je odnos empatije s raznim drugim psihološkim varijablama pokazala su mnoga istraživanja. Počnimo sa spolom, uz koji se veže raširena pretpostavka da su žene empatičnije od muškaraca. Kako bi se konačno dao odgovor na tu pretpostavku, Ickes, Gesn i Graham (2000) napravili su meta-analizu dotad objavljenih radova o spolnim razlikama u empatiji. Prema njihovom istraživanju, razlike u empatiji pokazale su se samo u istraživanjima u kojima su sudionici znali da se mjeri empatija, što je dovelo do promjene u motivaciji ženskih sudionika: vodeći se pretpostavkom da su empatičnije, tako su i odgovarale. I dok je to bila samo jedna od interpretacija dobivenih rezultata, već su godinu dana kasnije Klein i Hodges (2001) proveli eksperimentalnu provjeru te hipoteze. Njihova je studija pokazala da u situaciji, u kojoj su sudionici bili plaćeni za točno prepoznavanje tuđih osjećaja, razlike između muškaraca i žena nije bilo. Takav je rezultat uistinu snažan dokaz u prilog hipotezi da su razlike između muškaraca i žena u empatičnom ponašanju motivacijske, a ne spolne. Kada je u pitanju dob, Zahn-Waxler i Radke-Yarrow (1990, prema Decety i Meyer, 2008) dobili su rezultate koji potvrđuju da djeca već od druge godine pokazuju znakove empatičnog ponašanja, a istraživanje koje su na djeci od 7 do 12 godina proveli Decety, Michalska i Akitsuki (2008) pokazuje da oni imaju urođenu sklonost empatiji. Rezultati istraživanja vezanih uz kasniju životnu dob pokazuju da kod starijih ljudi postoji negativna povezanost empatije s dobi, tj. da su osobe s dobi sve manje empatične (Schieman i Van Gundy, 2000). Prema njihovom istraživanju, neki od faktora koji smanjuju empatiju kod starijih osoba sunezadovoljavajući socioekonomski status, udovištvo ili fizički nedostaci koji se javljaju s dobi. Što se tiče kulture i etničke pripadnosti kao važnih demografskih varijabli, provedeno je nekoliko istraživanja. Tako su Neumann, Boyle i Chan (2013) pokazali da su sudionici znatno spremniji pokazati empatiju prema osobama iste etničke pripadnosti, ali samo u slučaju kada se osoba nalazila u negativnom raspoloženju, dok su prema Cassels, Chan i Chung (2010), kada je riječ o emocionalnoj empatiji, pripadnici zapadnjačkih kultura skloniji osobnoj nelagodi, a istočnjačkih empatičnoj zabrinutosti.

S obzirom na to da je odlika empatije da točno percipiramo osjećaje drugih te na njih reagiramo emocionalnom zarazom i suosjećanjem, normalno je predvidjeti da će takvi osjećaji voditi do pomaganja, tj. prosocijalnog ponašanja. Upravo zato je prosocijalno ponašanje konstrukt koji je najviše istraživano u povezanosti s empatijom. Tako Hoffman (2001) tvrdi da su ljudi u situacijama gdje osjećaju empatiju često nagnani na pomaganje, dapače, što više suosjećaju s drugom osobom, veća je šansa da će pomoći. Također, prema Hoffman (2008), prosocijalni motivi koji proizlaze iz empatije mogu se naći na svim njezinim razinama: od mimikrije kojom odražavamo držanje i izraz lica druge osobe, do podržavanja izravne ekspresije tuđe patnje kroz govor, prateći, slušajući i suosjećajući s drugom osobom. Kako smo vidjeli da empatija ima snažnu pozitivnu povezanost s prosocijalnim ponašanjem, tako postoje i istraživanja u drugom smjeru: negativne povezanosti empatije te antisocijalnog ponašanja i agresije. Jedno od novijih istraživanja koje su proveli Jonason, Lyons, Bethell i Ross (2013) ukazuje na negativnu povezanost mračne trijade (makijavelizam, narcizam i psihopatija) i empatije – ispitanici s izraženijom mračnom trijadom imali su niže rezultate na skali empatije. Slična povezanost s antisocijalnim ponašanjem može se vidjeti već i kod djece, kako su pokazali Bellachi i Farina (2012) pronašavši jaku negativnu povezanost uloge zlostavljača te emocionalne i kognitivne empatije, dok je s ulogom prosocijalne osobe bila povezana samo emocionalna empatija i to pozitivno, tj. prosocijalne osobe su imale i više rezultate na skali emocionalne empatije.

Emocionalna inteligencija, empatija i profesionalni interesi

Profesionalni su interesi nešto što se u nama razvija s obzirom na našu ličnost i preferencije koje stječemo kroz život. Shodno tome možemo pretpostaviti da i crte ličnosti ključne u ovom istraživanju – empatija i emocionalna inteligencija – mogu donekle utjecati na razvoj profesionalnih interesa. Istraživanja koja povezuju koncepte empatije, emocionalne inteligencije i specifičnih profesionalnih interesa već je bilo, pogotovo u medicini (McQueen, 2004; Kataoka, Koide, Ochi, Hojat i Gonnella, 2009; Benson, Ploeg i Brown, 2010), ali i u drugim područjima, poput istraživanja Saibani i sur. (2012) provedenom na studentima inženjerstva. Ta se istraživanja nisu usmjeravala na odabir struke s obzirom na empatiju ili emocionalnu inteligenciju, već su promatrala

kako se ista mijenja tokom studija ili za vrijeme radnog vijeka. Tako je McQueen (2004) ustvrdila da su emocionalna inteligencija i empatija bitni koncepti za studente medicine jer omogućavaju stvaranje emocionalnih veza s pacijentima što smanjuje stres u kasnijem poslu, a Benson, Ploeg i Brown (2010), te Kataoka i sur. (2009) su ustvrdili da se s godinama studija povećava i rezultat na skali emocionalne inteligencije. Saibani i sur. (2012) su za studente elektrotehnike dobili suprotan rezultat, odnosno oni studenti s viših godina studija su imali niže rezultate na skalama emocionalne inteligencije.

Međutim, u psihologiji, koja je kao znanost okrenuta čovjeku i samim time bi joj koncepti emocionalne inteligencije i empatije trebali biti značajni, prema našem saznanju nakon pretraživanja dostupne literature, istraživanja te vrste nije bilo. Naime, upravo su psiholozi ti koji se posvećuju proučavanju drugih ljudi i procesa koji stoje iz njihovih ponašanja za što je psiholozima potrebna visoka perceptivnost tih osoba. Konstrukti emocionalne inteligencije i empatije posebno su važni u situacijama gdje se psiholog nalazi u ulozi oslonca i osobe od povjerenja, poput onih u kojima se često nalaze savjetodavni psiholozi ili psiholozi koji se bave socijalnom skrbi. S druge strane, dok se može očekivati da i psiholozi koji se bave istraživačkim radom ili psihologijom rada imaju povišenu sposobnost percepcije tuđih osjećaja i ponašanja u skladu s njima, u njihovim je profesionalnim usmjerenjima takva sposobnost ipak nešto manje bitna. Upravo smo zbog te razlike odlučili provesti istraživanje, kako bismo ustanovili postoji li razlika u empatiji i emocionalnoj inteligenciji među budućim psiholozima s obzirom na profesionalno područje psihologije kojim se namjeravaju baviti. Smatrajući da je ovo pitanje istraživački vrlo poticajno zbog nedostatka podataka u tom području u literaturi koju smo pretražili, odlučili smo se na ovo znanstveno istraživanje.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u emocionalnoj inteligenciji kao crti ličnosti te njezinim subskalama i empatiji te njezinim subskalama između studenata psihologije s obzirom na njihove profesionalne interese, dob i spol.

Problemi

1. Ispitati postoje li spolne i dobne razlike u emocionalnoj inteligenciji i empatiji kod studenata psihologije.
2. Ispitati postoji li razlika među studentima psihologije u emocionalnoj inteligenciji te njezinim subskalama s obzirom na njihove profesionalne interese.
3. Ispitati postoji li razlika među studentima psihologije u empatiji te njezinim subskalama s obzirom na njihove profesionalne interese.

Hipoteze

1. Ženski sudionici imat će statistički značajno više rezultate na empatiji i emocionalnoj inteligenciji te njihovim subskalama, dok za dob ne predviđamo statistički značajne razlike.
2. Sudionici koji se žele baviti jednom od „toplih“ grana psihologije imat će statistički značajno više rezultate na mjeri emocionalne inteligencije i njezinim subskalama od sudionika koji se žele baviti jednom od „hladnih“ grana psihologije.
3. Sudionici koji se žele baviti jednom od „toplih“ grana psihologije imat će statistički značajno više rezultate na mjeri empatije i njezinim subskalama od sudionika koji se žele baviti jednom od „hladnih“ grana psihologije.

POSTUPAK

Predistraživanje

Predistraživanje je bilo potrebno kako bismo otkrili koje grane psihologije studenti psihologije smatraju „toplina“, a koje „hladnima“. Grane psihologije koje smo uzeli u istraživanje dobivene su pretragom sekcija koje postoje pri Hrvatskom psihološkom društvu i Hrvatskoj psihološkoj komori. Ako su neke sekcije bile slične, spojili smo ih u jednu. Tako smo konačno došli do popisa od 15 područja psihologije koje su sudionici procjenjivali: forenzička psihologija, klinička psihologija, medicina rada, penološka psihologija, predškolska psihologija, profesionalno usmjeravanje, organizacijska psihologija, socijalna skrb, psihologija sporta, psihologija u prosvjeti, vojna psihologija, zdravstvena psihologija, prometna psihologija, savjetodavna psihologija i istraživački rad u psihologiji. Sudionicima je zadatak bio da na klasičnoj skali semantičkog diferencijala relativno procjene koliko je neko područje „hladno“ ili „toplo“ (1-„hladno“, 7-„toplo“). Kako smo željeli da ispitanici donesu vlastiti sud o tome što je „toplo“, a što „hladno“, nismo dodatno pojašnjavali pojmove, ali smo pretpostavili da će većina njih „toplo“ asociirati s granama koje zahtjevaju puno rada s ljudima, značajnog ljudskog kontakta i pomaganja, a „hladno“ s onim granama u kojima takvih aktivnosti ima manje te se možda više koristi statistika, a s ljudima se ne ostvaruje toliko značajan kontakt. S obzirom na rezultate, čini se da su i ispitanici tako protumačili ta dva pojma.

Sudionici su bili apsolventi psihologije ($N=34$) koji su pristup upitniku imali preko interneta. Od njih 34, samo su dva sudionika bili muškarci, a prosječna dob sudionika bila je $M=24.68$ ($SD=0.91$). Njihovi su nam rezultati dali uvid u to koje grane u psihologiji apsolventi psiholozi smatraju „toplina“, a koje „hladnima“ (vidi Tablicu 1).

Kao što možemo vidjeti iz tablice, nismo sve grane uzeli u daljnje istraživanje. Kako bismo bili sigurni da smo zahvatili upravo one grane koje se smatraju „hladnima“ odnosno „toplina“, uzeli smo po četiri ekstremne grane s obzirom na dobivene rezultate. Tako su među „hladne“ grane psihologije u konačno istraživanje ušle organizacijska psihologija ($M=2.85$), istraživački rad ($M=2.91$), vojna psihologija

($M=2.91$) i prometna psihologija ($M=3.03$), a među „tope“ grane savjetodavna psihologija ($M=6.76$), predškolska psihologija ($M=5.59$), socijalna skrb ($M=5.44$) i zdravstvena psihologija ($M=5.12$). Iako su klinička psihologija među „toplim“ granama ($M=5.44$) i penološka psihologija među „hladnim“ granama ($M=2.94$) dobili ekstremnije rezultate od nekih grana koje su uzete u daljnje istraživanje, one nisu uključene zbog većeg varijabiliteta odgovora sudionika.

Tablica 1

Aritmetičke sredine i standardne devijacije „topline“ ili „hladnoće“ pojedinih grana psihologije na skali semantičkog diferencijala (1-„hladno“, 7-„toplo“) (N=34)

Grana psihologije	<i>M</i>	<i>SD</i>
Forenzička psihologija	3.24	1.48
Klinička psihologija	5.44	1.40
Medicina rada	3.91	1.56
Penološka psihologija	2.94	1.46
Predškolska psihologija	5.59*	1.23
Profesionalno usmjeravanje	3.76	1.46
Organizacijska psihologija	2.85*	1.35
Socijalna skrb	5.44*	1.28
Psihologija sporta	4.09	1.06
Psihologija u prosvjeti	4.41	1.23
Vojna psihologija	2.91*	1.31
Zdravstvena psihologija	5.12*	1.01
Prometna psihologija	3.03*	0.90
Savjetodavna psihologija	6.76*	0.55
Istraživački rad	2.88*	1.65

Napomena:*=grane koje su kasnije uzete u istraživanje

Sudionici istraživanja

Samo istraživanje provedeno je na 325 studenata preddiplomskog studija psihologije na Filozofskom fakultetu i Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. To je za naše istraživanje bio prigodan uzorak jer je bio lako dostupan, a ujedno smatramo da je bio i reprezentativan za populaciju studenata psihologije na Sveučilištu u Zagrebu. Ispitavši studente preddiplomskog studija psihologije na ova dva fakulteta zahvatili smo otprilike pola od svih studenata psihologije na Sveučilištu u Zagrebu, pri čemu drugu polovicu čine studenti diplomskih studija. Od 325 sudionika, u konačnu obradu uzeto ih je 320 jer 5 sudionika nije u potpunosti ispunilo upitnik, izostavljajući neke ključne

podatke. U 3 slučaja sudionicima je nedostajao samo jedan odgovor; tada smo odgovor na tu česticu ekstrapolirali iz njihovih ostalih odgovora izračunavajući aritmetičku sredinu te dobiveni broj pridruživali čestici. Od 320 sudionika muških je bilo 53, a ženskih 267. Takav je rezultat i očekivan s obzirom na spolnuraspodjelu koju nalazimo općenito u psihologiji, a to je da se njome bavi znatno više žena nego muškaraca. Što se tiče fakulteta koji pohađaju, 191 sudionik bio je s Filozofskog fakulteta, a 129 s Hrvatskih studija. Najviše smo upitnika uspjeli prikupiti na trećoj godini preddiplomskog studija (N=124), dok smo nešto manje skupili na drugoj (N=112), a znatno manje (N=80) na prvoj godini studija. Konačno, kod profesionalnih interesapronašli smo razliku u korist „toplih“ grana, koje je izabralo 185 sudionika, naspram 135 sudionika koji su bili zainteresirani za „hladne“ grane. Ovdje nismo imali specifičnih pretpostavki, ali ni ovaj nas rezultat nije jako začudio jer prema našem mišljenju većina studenata ipak i dalje upisuje psihologiju zbog želje za razumijevanjem i pomaganjem drugima. Dob se kretala od 18 do 27 godina, a prosječna dob iznosila je $M=20,65$ ($SD=1.34$). Pregled demografskih podataka nalazi se u Tablici 2.

Tablica 2

Pregled demografskih obilježja uzorka (N=320)

Varijable	Kategorije	Ukupno (%)
Spol	M	16.6
	Ž	83.4
Fakultet	Filozofski fakultet	59.7
	Hrvatski studiji	40.3
Godina studija	Prva godina	25.0
	Druga godina	36.3
	Treća godina	38.7
Profesionalni interesi	„Hladni“	42.2
	„Topli“	57.8

Instrumenti

U demografskom upitniku sudionike se pitalo za spol, dob, fakultet koji pohađaju, godinu studija i konačno u kojem se od osam ponuđenih područja psihologije, koja smo uzeli iz predistraživanja, najviše vide nakon završetka fakulteta: u vojnoj psihologiji, socijalnoj skrbi, prometnoj psihologiji, predškolskoj psihologiji,

organizacijskoj psihologiji, zdravstvenoj psihologiji, istraživačkom radu ili savjetodavnoj psihologiji.

Instrument koji smo koristili za procjenu emocionalne inteligencije zove se „Upitnik emocionalne kompetencije – 45“ (Takšić, 2001; prema Takšić, Mohorić i Duran, 2009). Radi se o mjeri samoprocjene emocionalne inteligencije u kojoj je zadatak sudionika da odgovori na 45 čestica na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (1 - uopće NE, 2 - uglavnom NE, 3 – kako kada, 4 – uglavnom DA, 5 – u potpunosti DA), ovisno o tome koliko se pojedina tvrdnja na njega odnosi. Iako je test poniknuo iz podloge koje su postavili Mayer i Salovey (1997), on je test emocionalne kompetentnosti, a ne inteligencije, tj. ne mjeri sposobnost već emocionalnu inteligenciju kao crtu ličnosti. Ukupan rezultat na testu zapravo se sastoji od triju faktora mjerenih trima subskalama: sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija (15 čestica), sposobnost izražavanja i imenovanja emocija (14 čestica) i sposobnost regulacije i upravljanja emocijama (16 čestica). Ukupan rezultat na skalama dobiva se izračunavanjem prosječne vrijednosti rezultata na svakoj od subskala. Prema Takšić, Mohorić i Munjas (2006), UEK-45 ima zadovoljavajuće metrijske karakteristike, s pouzdanošću od 0.88 do 0.92 za čitav upitnik, dok su pouzdanosti za subskale nešto niže, ali i dalje prihvatljive: sposobnost uočavanja i razumijevanja emocija od 0.82 do 0.88, sposobnost izražavanja i imenovanja emocija 0.78 do 0.81 i sposobnost regulacije i upravljanja emocijama 0.68 do 0.72. U našem su istraživanju te pouzdanosti bile čak i nešto više, pa je tako skala sposobnosti uočavanja i razumijevanja emocija imala pouzdanost $\alpha=0.89$, skala izražavanja i imenovanja emocija pouzdanost $\alpha=0.86$, a skala sposobnosti regulacije i upravljanja emocijama pouzdanost $\alpha=0.73$. Izračunali smo i pouzdanost za ukupni rezultat u testu i dobili vrlo zadovoljavajućih $\alpha=0.90$. Upitnik je preveden na nekoliko stranih jezika: portugalski, finski, švedski, slovenski, španjolski i japanski, te je pokazao koeficijente pouzdanosti vrlo slične onima dobivenim na hrvatskim uzorcima (Faria i sur., 2006).

Upitnik empatije „PROLI_Empatija“, za koji smo se odlučili u istraživanju, nastao je zajedničkim radom studenata 4. godine psihologije na Filozofskom fakultetu za kolegij „Procjenjivanje ličnosti“. Njihov zadatak bio je proučiti literaturu vezanu uz empatiju te zajedničkim snagama napraviti i validirati upitnik empatije. Konačna forma

upitnika sastoji se od 20 čestica na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (1 – uopće se ne odnosi na mene, 5 – u potpunosti se odnosi na mene). Čitav upitnik sastoji se od dvije subskale s po 10 čestica: skala kognitivne i skala emocionalne empatije. Pouzdanost čitavog upitnika je $\alpha = 0.88$, a konvergentna valjanost provjerena s upitnicima QMET (Mehrabian i Epstein, 1972) i „Skale emocionalne empatije“ (Raboteg-Šarić, 1991; prema Raboteg-Šarić, 1995) bilaje zadovoljavajuća. U našem istraživanju dobivena je zadovoljavajuća pouzdanost podskale emocionalne empatije $\alpha = 0.81$, dok je skala kognitivne empatije imala nešto nižu pouzdanost $\alpha = 0.68$. Pošto su skale odvojene, tj. mjere različite konstrukte, upitno je koliko je korisna mjera ukupne pouzdanosti instrumenta koeficijentom tipa unutarnje konzistencije, već bi bilo bolje poslužiti se test-retest ili nekom drugom metodom. S obzirom da mi nismo bili u mogućnosti to učiniti, ipak smo se odlučili izračunati i koeficijent pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije, koji je za čitav instrument iznosilo zadovoljavajućih $\alpha = 0.82$.

Postupak

Istraživanje je provedeno grupno na pojedinim godinama studija u travnju i svibnju 2013. godine. Na svakoj od tri godine preddiplomskih studija na oba fakulteta pronađen je obavezni predmet na koji bi trebali dolaziti svi studenti te godine. U dogovoru s profesorima tih predmeta došli smo provesti testiranje tipa papir-olovka, koje je trajalo približno 10 minuta.

Sudionici su bili obaviješteni da se istraživanje provodi u svrhu izrade diplomskog rada, a posebno je bilo naglašeno da je sudjelovanje u istraživanju dobrovoljno. Također su obaviješteni da je istraživanje u potpunosti anonimno da se njihovi odgovori neće upotrebljavati pojedinačno.

REZULTATI

Spolne i dobne razlike u empatiji i emocionalnoj inteligenciji

Prvi dio obrade rezultata posvećen je našem problemu spola i dobi, tj. postoje li statistički značajne razlike u empatiji i emocionalnoj inteligenciji s obzirom na spol i dob. Tako smo za razlike u spolu proveli jednostavnu analizu varijance kako bismo uočili spolne razlike u emocionalnoj inteligenciji i empatiji (vidi Tablicu 3).

Tablica 3

Rezultati jednostavne analize varijance za značajnost razlika u emocionalnoj inteligenciji i empatiji s obzirom na spol (N = 320, N_M = 53, N_Ž = 267)

Skala	Muškarci		Žene		df	F	p
	M	SD	M	SD			
Kognitivna empatija	39.25	4.47	40.99	3.85	318	8.37	0.004*
Emocionalna empatija	35.02	4.96	39.25	5.36	317	28.12	0.000*
Ukupna empatija	74.35	7.78	80.25	7.74	316	25.26	0.000*
Uočavanje i razumijevanje emocija	56.13	7.27	57.09	7.04	319	0.82	0.367
Izražavanje i imenovanje emocija	49.09	7.64	52.02	7.50	319	6.68	0.010*
Regulacija i upravljanje emocijama	60.32	7.73	60.77	5.54	319	0.25	0.62
Ukupna emocionalna inteligencija	165.55	17.56	170.18	16.83	319	3.30	0.070

Napomena: * $p \leq 0.01$

Aritmetičke sredine su očekivano povišene od onih dobivenih na uzorku u istraživanju koje su proveli Molander, Holmström i Takšić (2011), koje je provedeno na studentima različitih smjerova, ne samo psiholozima. Veće aritmetičke sredine po spolu nalazimo na svim subskalama emocionalne inteligencije, što nam daje naznaku da je moguće da se psiholozi već unaprijed razlikuju po svojoj emocionalnoj inteligenciji od prosječnih studenata. Kao što možemo vidjeti, spolne su se razlike za empatiju i njezine

subskale pokazale statistički značajnima, što je imalo daljnju implikaciju za provjeravanje hipoteze o profesionalnim interesima i empatiji. Kod emocionalne inteligencije, statistički značajna razlika pokazalase samo na subskali izražavanja i imenovanja emocija. S obzirom na to da rezultati na ukupnoj skali emocionalne inteligencije i na druge dvije subskale nisu pokazivali statistički značajnu razliku, odlučili smo da ovdje nećemo ograničavati obradu s obzirom na spol.

Tablica 4

Rezultati jednostavne analize varijance za značajnost razlika u empatiji i emocionalnoj inteligenciji s obzirom na dob (godinu studija) ($N = 316, N_1 = 80, N_2 = 112, N_3 = 124$)

Skala	1. godina		2. godina		3. godina		df	F	p
	M	SD	M	SD	M	SD			
Kognitivna empatija	40.41	3.84	40.83	4.02	40.77	4.11	318	0.28	0.753
Emocionalna empatija	38.63	5.46	38.32	5.85	38.69	5.28	317	0.15	0.865
Ukupna empatija	79.04	7.92	79.27	8.42	79.45	7.80	316	0.06	0.939
Uočavanje i razumijevanje emocija	56.44	7.18	57.72	6.52	56.52	7.50	319	1.11	0.330
Izražavanje i imenovanje emocija	49.95	7.26	51.64	7.71	52.46	7.58	319	2.70	0.069
Regulacija i upravljanje emocijama	59.26	6.91	61.01	5.57	61.32	5.49	319	3.22	0.041*
Ukupna emocionalna inteligencija	165.65	16.26	170.36	15.48	170.95	18.56	319	2.67	0.071

Napomena: * $p < 0.05$

Profesionalni interesi i emocionalna inteligencija

Za obradu prikupljenih podataka odlučili smo se koristiti t-testom za nezavisne uzorke. Tu smo odluku donjeli nakon provjeravanja normaliteta, čiji su rezultati pokazali manja odstupanja od normalne distribucije, ali nedovoljno velika da bi dovela u pitanje korištenje parametrijske statistike. Uzevši u obzir rezultate na varijablama spola i

dobiodlučili smo da se u slučaju emocionalne inteligencije obrada rezultata provede na cijelom uzorku. Treća varijabla koja je mogla djelovati bio je izbor fakulteta, a dobiveni rezultati bilisu iznenađujući. Na svim subskalama i na ukupnoj mjeri emocionalne inteligencije razlike su bile statistički značajne u korist studenata Hrvatskih studija. Međutim, poblža inspekcija hi-kvadrat testom pokazala nam je da ne postoji statistički značajna razlika u broju sudionika zainteresiranih za „tople“ odnosno „hladne“ grane psihologije s obzirom na fakultet koji upisuju ($\chi^2(1)=2.933, p>0.05$) te smo stoga mogli nastaviti s obradom na cijelom uzorku. Zašto smo uopće dobili takve razlike s obzirom na studente dvaju fakulteta ne možemo točno reći, ali moguće je da se odgovor krije u smjerovima na koje ti fakulteti stavljaju težinu – Filozofski fakultet na psihološka istraživanja, a Hrvatski studiji na primjenu u praksi.

Rezultati t-testova za emocionalnu inteligenciju i njezine subskale s obzirom na profesionalne interese sudionika mogu se naći u Tablici 5. Kao što se vidi iz rezultata, nijedan se t-test nije pokazao statistički značajnim, tj. opovrgnuta je naša polazna hipoteza da će postojati razlike u emocionalnoj inteligenciji i njezinim subskalama.

Tablica 5

Rezultati t-testova za značajnost razlika u emocionalnoj inteligenciji i njezinim subskalama s obzirom na profesionalne interese sudionika ($N=320, N_H = 135, N_T = 185$)

Skala	„Hladno“		„Toplo“		<i>t</i>	df	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Uočavanje i razumijevanje emocija	56.64	7.88	57.15	6.45	-0.63	318	0.532
Izražavanje i imenovanje emocija	51.64	7.24	51.45	7.86	0.22	318	0.825
Regulacija i upravljanje emocijama	61.09	6.17	60.41	5.78	1.016	318	0.310
Ukupna emocionalna inteligencija	169.38	16.67	169.44	17.31	-0.31	318	0.975

Empatija

Za provjeravanje razlika u empatiji i njezinim subskalama, također smo koristili t-testove za nezavisne uzorke. Test normaliteta je opet ukazivao na manja odstupanja, ali nedovoljna da se ne bi opravdala uporaba parametrijske statistike. S obzirom na već izračunate rezultate za razlike uspolu i empatiji, odlučili smo provesti dodatne analize kako bismo vidjeli postoje li implikacije za daljnje istraživanje povezanosti profesionalnih interesa i empatije. Dodatnim testiranjem hi-kvadrat testom ($\chi^2(1)=19.87$, $p<0.05$) pokazalo se da postoji statistički značajna razlika i u odabiru profesionalnih interesa ovisno o spolu sudionika. Tako su muškarci češće birali „hladne“ grane te je od ukupnog broja muškaraca $N = 53$ njih 37 biralo „hladne“ profesionalne interese, a samo 17 njih „tople“. Zbog očitog utjecaja spola na odabir profesionalnih interesa te malog broja muškaraca zainteresiranih za „tople“ grane psihologije, odlučili smo obradu podataka za empatiju provesti samo na ženskim sudionicima. Dob se nije pokazala faktorom, dok je odabir fakulteta opet dao statistički značajnu razliku u korist studenata s Hrvatskih studija. Međutim, kao što smo pokazali kod emocionalne inteligencije, to nije predstavljalo faktor za daljnju obradu podataka.

Tablica 6

Rezultati t-testova za značajnost razlika u empatiji i njezinim subskalama s obzirom na profesionalne interese ženskih sudionika ($N=267$, $N_H = 98$, $N_T = 169$)

Skala	„Hladno“		„Toplo“		<i>t</i>	df	<i>p</i>
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>			
Ukupna empatija	79.11	8.15	80.85	7.45	-1.77	265	0.078
Kognitivna empatija	41.09	3.83	40.92	3.87	0.35	265	0.731
Emocionalna empatija	38.02	5.76	39.92	4.99	-2.84	265	0.005*

Napomena: * $p<0.01$

Nakon što smo isključili muške sudionike iz obrade, napravili smo t-test na ženskom dijelu uzorka (Tablica 6). Ovog puta, za razliku od emocionalne inteligencije,

neke su razlike bili statistički značajne. Konkretno se to odnosi na subskalu emocionalne empatije, gdje je dobivena statistički značajna razlika s obzirom na profesionalne interese ($t(265) = -2.84, p < 0.01$). Za skalu kognitivne empatije i ukupne empatije nisu dobivene statistički značajne razlike.

Povezanost empatije i emocionalne inteligencije

Kako bismo u raspravi mogli zaključivati o opaženim rezultatima, također smo odlučili izračunati i korelacije između pojedinih subskala empatije i emocionalne inteligencije. Rezultati se nalaze u Tablici 7. Kao što možemo vidjeti, sve su se povezanosti pokazale statistički značajnima, što će imati implikacije za našu raspravu.

Tablica 7

Korelacijska matrica za ukupne rezultate te pojedine subskale mjera emocionalne inteligencije i empatije (N = 320)

Skala	Kog. Emp.	Emo. Emp.	Uk. Emp.	Uo i Raz. Em.	Izr i Ime em.	Reg i Upr. Em.	Uk. Em. Int.
Kognitivna empatija	1	0.42*	0.78*	0.48*	0.39*	0.42*	0.55*
Emocionalna empatija		1	0.89*	0.33*	0.36*	0.27*	0.41*
Ukupna empatija			1	0.47*	0.44*	0.39*	0.56*
Uočavanje i razumijevanje emocija				1	0.45*	0.37*	0.78*
Izražavanje i imenovanje emocija					1	0.44*	0.83*
Regulacija i upravljanje emocijama						1	0.74*
Ukupna emocionalna inteligencija							1

Napomena: * $p \leq 0.01$

RASPRAVA

U ovo istraživanje krenulismo u nadi da ćemo dosad neistraženo polje povezanosti dva bitna emocionalna konstrukta – emocionalne inteligencije i empatije – s profesionalnim interesima pokrenuti s nekim novim saznanjima. Kao što smo u uvodu spomenuli, nakon zaista opširnog istraživanja literature, nismo uspjeli naći nijedno istraživanje koje se prije nas bavilo tom problematikom među psiholozima. U psihologiji se ove pretpostavke mogu kvalitetno istražiti upravo zato što u njoj postoji određena razlika, tj. širina mogućnosti zapošljavanja, te smo smatrali da je moguće da je jedan od ova dva konstrukta povezan s odabirom zanimanja u struci. Tako smo i postavili naše probleme i hipoteze, pretpostavljajući da će ili emocionalna inteligencija i empatija ili barem njihove sastavnice ukazivati na neku razliku u odabiru zanimanja. Ipak, kako prijašnjih istraživanja na ovu temu nije bilo, hipoteze nismo konkretno temeljili na prijašnjim nalazima, već su više bile pretpostavke postavljene iz opažanja učinjenih u stvarnom životu. Jedina hipoteza koja se temeljila na istraživanjima bila je ona o dobi i spolu s obzirom na to da su razlike u spolu u korist žena bile relativno konzistentno pronalazene i za jedan i za drugi konstrukt, dok je dob također pokazivala značajne razlike, ali u većem vremenskom rasponu od onog koji smo pokrili u ovom istraživanju.

Odgovor na te hipoteze dalo je naše istraživanje: od tri hipoteze dvije smo djelomično potvrdili, a za jednu naši rezultati nisu dali potporu. Počevši s prvom hipotezom, naši su rezultati potvrdili pretpostavku da žene postižu statistički značajno više rezultate na skalama empatije, ali nismo istu razliku dobili za emocionalnu inteligenciju. Tako se pokazalo da su žene postizale statistički značajno veće rezultate od muškaraca i u kognitivnoj, i u emotivnoj, a i u ukupnoj empatiji. Međutim, na skalama emocionalne inteligencije nije pronađena razlika po spolu ni na jednoj od skala osim subskale imenovanja i izražavanja emocija. Takvi su rezultati za emocionalnu inteligenciju uglavnom oprečni s nalazima u literaturi (Schutte i sur., 1998; Van Rooy, Alonso i Viswesvaran, 2005) iako postoje i neka istraživanja gdje spolne razlike u emocionalnoj inteligenciji nisu nađene (Petrides i Furnham, 2000). S druge strane, nalazi za empatiju potvrđuju slične rezultate dobivene u drugim istraživanjima (Schieman i Van Gundy, 2000; Baron-Cohen i Wheelwright, 2004). Što se tiče dobi,

naša se hipoteza potvrdila: statistički značajnih razlika nije bilo niti za empatiju niti za emocionalnu inteligenciju. U našem slučaju ovakvi su rezultati donekle očekivani. Naime, iako se u literaturi nalaze istraživanja koja dokazuju da se emocionalna inteligencija i empatija mijenjaju s vremenom, ipak se radi o većim vremenskim razdobljima. Tako se prema Van Rooy, Alonso i Viswesvaran (2005) emocionalna inteligencija povećava s godinama, dok za empatiju istraživači pretpostavljaju zvonolik trend (Decety, Michalska i Akitsuki, 2008), tj. da su stariji ljudi manje empatični od ljudi srednje dobi (Schieman i Van Gundy, 2000). Pošto je uzorak kod nas bio vrlo homogen u pogledu starosti sudionika, teško je bilo očekivati porast emocionalne inteligencije ili pad empatije na temelju dobi; shodno tome pretpostavili smo da u našem uzorku tih razlika neće biti, što se u rezultatima i pokazalo.

Za emocionalnu inteligenciju ustanovili smo da ne postoje statistički značajne razlike s obzirom na odabir profesionalnih interesa, a isto tako ni na jednoj od njezinih subskala: uočavanja i razumijevanja emocija, izražavanja i imenovanja emocija te regulacije i upravljanja emocijama. Time smo pokazali da psiholozi pri odabiru zanimanja unutar struke nisu pod utjecajem svoje emocionalne inteligencije, tj. mogućnosti da kod sebe i drugih prepoznaju osjećaje i reguliraju ih.

Razloga zašto je tome tako može biti nekoliko, ali možda se glavni nalazi u samoj srži psihologije. Naime, psihologija je znanost o ljudima i psihičkim procesima koji se u njima zbivaju. Svaka grana psihologije, pa i one koje su u ovom istraživanju proglašene „hladnima“, zahtijevaju iznimno veliku količinu ljudskog kontakta. Bilo da psiholog radi u organizaciji, vojsci, vrtiću ili savjetovalištu, on će gotovo svakodnevno stupati u odnose s velikim brojem ljudi koji imaju svoje osjećaje, razmišljanja i probleme. Iz toga možemo zaključiti da je zapravo cijela psihologija „topla“ znanost i da se njom bave upravo one osobe koje imaju želju bolje shvatiti funkcioniranje ljudi oko sebe. Zbog toga je moguće da se predselekcija po emocionalnoj inteligenciji vrši već pri upisu na fakultet: oni koji nemaju visoko izraženu emocionalnu inteligenciju biraju druga zanimanja poput elektrotehnike, strojarstva, matematike, ekonomije itd.

Potporu u tome nažalost ne možemo tražiti u našem istraživanju jer nismo imali kontrolnu grupu studenata s drugih fakulteta kako bismo provjerili postoji li statistički značajna razlika u njihovim rezultatima na skali emocionalne inteligencije. Ono što

možemo iščitati iz naših rezultata suvisoke vrijednosti koje su naši sudionici postigli na skali emocionalne inteligencije: $M=169.16$ ($SD=16.20$) uz ukupni mogući zbroj od 225 bodova. Nasuprot tom rezultatu, Molander, Holmström i Takšić (2011) za svoj uzorak dobivaju $M = 160.40$ ($SD = 16.29$) na hrvatskim studentima, a i za ostale uključene zemlje (Švedska, Finska, Srbija i Slovenija) aritmetičke sredine uzoraka studenata su niže od naše. Iako zbog manjka kontrolne grupe ne možemo sigurno tvrditi da je taj rezultat statistički značajan, on ipak ide u korist našoj hipotezi da je moguće da je uzorak ljudi koji upisuju psihologiju već selekcioniran prema emocionalnoj inteligenciji.

Što se tiče empatije, rezultati istraživanja ipak su donekle poduprli našu hipotezu. Tako smo na skali emocionalne empatije dobili statistički značajnu razliku u korist sudionika koji su bili zainteresirani za „tople“ grane psihologije. Ni na skali kognitivne empatije ni na ukupnoj skali empatije razlika nije bila statistički značajna. Treba dakako uzeti u obzir da je ovaj dio analiza, koje su napravljene za empatiju, učinjen samo na ženskom dijelu uzorka, pošto su spolne razlike bile prevelike, a muških sudionika premalo da ih se uključi u obradu. Tako smo dakle potvrdili dio naše hipoteze da će postojati razlike u empatiji i njezinim subskalama s obzirom na profesionalne interese, ali je nismo potvrdili u potpunosti.

Međutim, došli smo do ideje kako bismo mogli objasniti da razlika nema u kognitivnoj, a ima u emocionalnoj empatiji. Naime, u raznim modelima emocionalne inteligencije, empatija se smatra ili njezinim dijelom, ili konstruktom koji s njom dijeli mnogo zajedničke varijance (Salovey i Mayer, 1989; Goleman, 1998). Danas se češće zauzima ovo drugo gledište: empatija i emocionalna inteligencija dijele određen postotak varijance, ali su dva odvojena, tj. zasebna konstrukta (Austin, Evans, Goldwater i Potter, 2005). Međutim, upravo onaj dio varijance koji dijele dio je na koji se moramo usredotočiti. Naime, nas je zanimalo postoji li mogućnost da su kognitivna empatija i emocionalna empatija različito povezane s konstruktom emocionalne inteligencije, tj. je li moguće da između kognitivne empatije i emocionalne inteligencije ima više preklapanja, dok je emocionalna empatija ipak nešto drugačiji konstrukt. Shodno tome, napravili smo matricu korelacija kako bismo vidjeli postoje li razlike u povezanosti kognitivne i emocionalne empatije s emocionalnom inteligencijom.

Rezultati su pokazali da sve subskele empatije i emocionalne inteligencije dijele statistički značajan dio varijance, ali su ipak postojale razlike u količini varijance koje one dijele. Tako je kognitivna empatija pokazivala veću povezanost sa svim subskalama emocionalne inteligencije te ukupnim rezultatom nego što je to pokazivala emocionalna empatija. Upravo zbog toga moguće je da su kognitivna empatija i emocionalna inteligencija sličniji konstrukti nego što je to s emocionalnom empatijom, što bi onda upućivalo na zaključak da i nije toliko neobično što nismo dobili razlike ni na skali kognitivne empatije ni na skalama emocionalne inteligencije.

S druge strane, čini se da je emocionalna empatija, dok i dalje dijeli dio varijance s emocionalnom inteligencijom, više odvojen konstrukt. Naime, emocionalna empatija uključuje reagiranje na tuđe osjećaje vlastitim osjećajima koji su primjereni situaciji. Moguće je onda, da iako razlike očito ne postoje u mogućnosti prepoznavanja i imenovanja tuđih emocija kroz konstrukte emocionalne inteligencije i kognitivne empatije, razlike postoje u mogućnosti emocionalnog empatiziranja s drugom osobom, tj. uživljanja u emocije druge osobe. Budući da je točno ta sposobnost ona koja savjetodavnim, kliničkim, predškolskim i zdravstvenim psiholozima presudna, je li moguće da je upravo to karakteristika po kojoj se razlikuju studenti psihologije zainteresirani za „tople“ grane psihologije od onih zainteresiranih za „hladne“ grane? Prema našem istraživanju preliminarno bi se moglo reći da. Očito je da kognitivna empatija te emocionalna inteligencija igraju ulogu u svačijem životu, a pogotovo profesionalnom životu jednog psihologa, ali ono što posebno izdvaja studente psihologije zainteresirane za „tople“ grane psihologije je i njihova mogućnost odnosno želja za emocionalnim empatiziranjem i pomaganjem osobama u problemima.

Ovo istraživanje nema posebne praktične implikacije jer je prvo istraživanje koje se uopće posvetilo ovom području, te njegova svrha nije ni bila otkriti konkretne fenomene upotrebljive u psihološkoj praksi, već je cilj bio otkriti nešto novo te dobivene rezultate iskoristiti kao podlogu za daljnja istraživanja. Usprkos statistički značajnim razlikama u emocionalnoj empatiji, u kognitivnoj empatiji i emocionalnoj inteligenciji one nisu pronađene, te je možda poželjno dalje istražiti ovaj fenomen. Daljnjim istraživanjem bise moglo utvrditi što to točno psihologe privlači radu u savjetodavnim i kliničkim granama psihologije, za razliku od rada u organizacijskoj

psihologiji ili bavljenja istraživačkim radom. Možda je upravorazlika u želji za emocionalnim empatiziranjem s drugom osobom i nuđenjem pomoći toj osobi glavni čimbenik.

Metodološki nedostaci i prijedlozi za buduća istraživanja

Kao i svako istraživanje, tako je i ovo imalo nekoliko nedostataka koje treba uzeti u obzir kako u interpretaciji rezultata tako i za potencijalna poboljšanja u budućim istraživanjima. Prvi nedostatak je dakako uzorak. Iako je on za potrebe ovog istraživanja bio sasvim dovoljan, istraživanje koje je provedeno samo na studentima preddiplomskog studija psihologije teško može biti ogledalo cijele struke. Ne samo zato što ti studenti još nisu imali priliku okušati se u pravom radu u struci već je moguće da se i tijekom studija njihove profesionalne preferencije promijene. Mi smo se naravno ograničili jer nam je ipak bio potreban prigodan uzorak kako bismo mogli prikupiti podatke, ali u daljnjim istraživanjima svakako podupiremo kontaktiranje psihologa koji već rade u praksi kako bi se na njima provelo slično istraživanje da se vidi postoje li možda među njima neke razlike koje ovdje nisu pronađene ili da se potvrde razlike nađene u emocionalnoj empatiji.

Drugi nedostatak je nepostojanje kontrolne grupe. Smatramo da sljedeći put u istraživanje svakako treba uključiti i kontrolnu grupu kako bise mogloustanoviti postoji li efekt koji smo pretpostavili, a to je da su psiholozi već samim odabirom psihologije kao struke zapravo osobe koje pokazuju višu empatiju i emocionalnu inteligenciju od prosjeka. Za takve bi sudionike naravno dio o profesionalnim interesima bio irelevantan, ali bi ostatak podataka dao uvid u razlike u empatiji i emocionalnoj inteligenciji.

Osim nedostataka koji proizlaze iz uzorka, neki nedostaci proizlaze i iz nedovoljne definiranosti samih konstrukata. Pitanje je li emocionalna inteligencija sposobnost ili crta ličnosti još uvijek nije riješeno; postoji niz različitih mjera emocionalne inteligencije i svaka od njih ima prednosti i nedostataka. Iako je upitnik UEK-45 validiran u nekoliko zemalja i na vrlo velikom ukupnom uzorku, ipak bi bilo zanimljivo vidjetirezultate ovakvog istraživanjaprovedenog s drugim priznatim

upitnicima emocionalne inteligencije kao crte ličnosti. Isto vrijedi i iza empatiju koja, iako kao konstrukt nema toliko fundamentalni razdor u pristupima kao sposobnost/crta ličnosti u emocionalnoj inteligenciji, također nije posve dobro definirana te i za nju postoji poveći niz različitih mjera.

Za buduća istraživanja u ovom području predlažemo da se u prvom redu ponovi ovo ispitivanje s ispravljenim nedostacima. Naime, kao što smo naveli, ovo je prvo istraživanje koja se bavilo ovom problematikom te se dobiveni rezultati moraju pažljivo interpretirati dok god se ne napravi replikacija koja će ih dodatno učvrstiti. Osim replikacije na studentima, smatramo da bi najvažniji iskorak bio u smjeru provođenja istraživanja na uzorku već zaposlenih psihologa. Međutim, svakako podržavamo i daljnje proširivanje našeg cilja istraživanja, koji se zbog naše vlastite struke specifično fokusirao na psihologe, ali je zapravo vrlo primjenjiv i na ostale struke ili čak i opću populaciju. Smatramo da bi bilo zanimljivo vidjeti razlike u empatiji i emocionalnoj inteligenciji među ljudima raznih struka, u nadi da ćemo barem malo bolje razumjeti zašto se ljudi odlučuju za određena zanimanja.

ZAKLJUČAK

Cilj istraživanja bio je ispitati postoje li razlike u empatiji i emocionalnoj inteligenciji među studentima psihologije s obzirom na njihovu dob, spol i profesionalne interese.

Razlike s obzirom na spol dobivenesu na ukupnoj empatiji te njezinim subskalama, na kojima su žene postizale statistički značajno više rezultate. Kod emocionalne inteligencije efekt spola dobiven je samo na skali izražavanja i imenovanja emocija. Za dob nisu dobivene razlike ni na jednoj od skala i subskala korištenih u ovom upitniku, vjerojatno zbog toga što je raspon godina ipak bio premalen da bi se pokazale statistički značajne razlike.

Razlike u emocionalnoj inteligenciji s obzirom na profesionalne interese i njezine tri subskale – uočavanje i razumijevanje emocija, izražavanje i imenovanje emocija te regulacija i upravljanje emocijama – nisu se pokazale statistički značajnima. Isto tako se statistički značajnim nisu pokazale ni razlike u kognitivnoj empatiji. Međutim razlike su bile statistički značajne za emocionalnu empatiju u smjeru veće emocionalne empatije sudentica koje su odabrale tople grane psihologije. Takvi nam rezultati daju povoda razmišljati da su svi psiholozi jednako sposobni i željni prepoznavati i razumijevati emocije, ali upravo oni koji imaju želju snažno empatizirati s drugim osobama odabiru „tople“ grane psihologije.

REFERENCE

- Austin, E. J., Evans, P., Goldwater, R., & Potter, V. (2005). A preliminary study of emotional intelligence, empathy and exam performance in first year medical students. *Personality and Individual Differences, 39*(8), 1395-1405.
- Baron-Cohen, S., & Wheelwright, S. (2004). The empathy quotient: an investigation of adults with Asperger syndrome or high functioning autism, and normal sex differences. *Journal of autism and developmental disorders, 34*(2), 163-175.
- Batson, C. D. (1990). How social an animal? The human capacity for caring. *American Psychologist, 45*(3), 336.
- Bellachi, C., & Farina, E. (2012). Feeling and Thinking of Others: Affective and Cognitive Empathy and Emotion Comprehension in Prosocial/Hostile Preschoolers. *Aggressive behavior, 38*, 150-165
- Benson, G., Ploeg, J., & Brown, B. (2010). A cross-sectional study of emotional intelligence in baccalaureate nursing students. *Nurse Education Today, 30*(1), 49-53.
- Cassels, T. G., Chan, S., & Chung, W. (2010). The role of culture in affective empathy: cultural and bicultural differences. *Journal of Cognition and Culture, 10*(3-4), 3-4.
- Chamorro-Premuzic, T., Bennett, E., & Furnham, A. (2007). The happy personality: Mediation role of trait emotional intelligence. *Personality and Individual Differences, 42*(8), 1633-1639.
- De Waal, F. B. (2008). Putting the altruism back into altruism: the evolution of empathy. *Annual Review of Psychology, 59*, 279-300.
- Davis, M. H. (1983). Measuring individual differences in empathy: Evidence for a multidimensional approach. *Journal of personality and social psychology, 44*(1), 113.

- Davis, M. H. (1980). A multidimensional approach to individual differences in empathy. *Catalog of selected documents in psychology*, 10, 85-103
- Decety, J., & Meyer, M. (2008). From emotion resonance to empathic understanding: A social developmental neuroscience account. *Development and psychopathology*, 20(4), 1053.
- Decety, J., Michalska, K. J., & Akitsuki, Y. (2008). Who caused the pain? An fMRI investigation of empathy and intentionality in children. *Neuropsychologia*, 46(11), 2607-2614.
- Faria, L., Lima Santos, N., Takšić, V., Rätty, H., Molander, B., & Holmström, S. (2006). Cross-cultural validation of the Emotional Skills and Competence Questionnaire (ESCQ). *Psicologia*, 20(2), 95-127.
- Gallese, V. (2003). The roots of empathy: the shared manifold hypothesis and the neural basis of intersubjectivity. *Psychopathology*, 36(4), 171-180.
- Geher, G., Warner, R. M., & Brown, A. S. (2001). Predictive validity of the emotional accuracy research scale. *Intelligence*, 29(5), 373-388.
- Goleman, D. (1998). *Working with emotional intelligence*. Random House Digital, Inc.
- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.
- Hodges, S. D., & Klein, K. J. (2001). Regulating the costs of empathy: the price of being human. *Journal of Socio-Economics*, 30(5), 437-452.
- Hoffman, M. L. (2008). Empathy and prosocial behavior. U: Lewis, M., Haviland-Jones, M. J. i Barret Feldman L. (Ur.), *Handbook of emotions* (str. 440 – 455). New York: Guilford Press.
- Hoffman, M. L. (2001). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.

- Ickes, W., Gesn, P. R., & Graham, T. (2000). Gender differences in empathic accuracy: Differential ability or differential motivation?. *Personal Relationships*, 7(1), 95-109.
- Jonason, P. K., Lyons, M., Bethell, E. J., & Ross, R. (2013). Different routes to limited empathy in the sexes: Examining the links between the Dark Triad and empathy. *Personality and Individual Differences*, 54(5), 572-576.
- Kataoka, H. U., Koide, N., Ochi, K., Hojat, M., & Gonnella, J. S. (2009). Measurement of empathy among Japanese medical students: psychometrics and score differences by gender and level of medical education. *Academic Medicine*, 84(9), 1192-1197.
- Klein, K. J., & Hodges, S. D. (2001). Gender differences, motivation, and empathic accuracy: When it pays to understand. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 27(6), 720-730.
- Kluemper, D. H. (2008). Trait emotional intelligence: The impact of core-self evaluations and social desirability. *Personality and Individual Differences*, 44(6), 1402-1412.
- Lamm, C., Batson, C. D., & Decety, J. (2007). The neural substrate of human empathy: effects of perspective-taking and cognitive appraisal. *Journal of cognitive neuroscience*, 19(1), 42-58.
- Lawrence, E. J., Shaw, P., Baker, D., Baron-Cohen, S., & David, A. S. (2004). Measuring empathy: reliability and validity of the Empathy Quotient. *Psychological medicine*, 34(05), 911-920.
- Leslie, K. R., Johnson-Frey, S. H., & Grafton, S. T. (2004). Functional imaging of face and hand imitation: towards a motor theory of empathy. *Neuroimage*, 21(2), 601-607.
- Levenson, R. W., & Ruef, A. M. (1992). Empathy: a physiological substrate. *Journal of personality and social psychology*, 63(2), 234.

- Liu, Y., Wang, Z., & Lü, W. (2013). Resilience and affect balance as mediators between trait emotional intelligence and life satisfaction. *Personality and Individual Differences, 54*(7), 850-855.
- Mayer, J. D., Roberts, R. D., & Barsade, S. G. (2008). Human abilities: Emotional intelligence. *Annual Review of Psychology, 59*, 507-536.
- Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997). Što je emocionalna inteligencija?. U: Salovey, P. i Sluyter, D. (Ur.), *Emocionalni razvoj i emocionalna inteligencija: pedagoške implikacije*. (str. 19-54). Zagreb: Educa.
- McQueen, A. C. (2004). Emotional intelligence in nursing work. *Journal of Advanced Nursing, 47*(1), 101-108.
- Mehrabian, A., & Epstein, N. (1972). A measure of emotional empathy¹. *Journal of personality, 40*(4), 525-543.
- Mikolajczak, M., Luminet, O., Leroy, C., & Roy, E. (2007). Psychometric properties of the Trait Emotional Intelligence Questionnaire: Factor structure, reliability, construct, and incremental validity in a French-speaking population. *Journal of Personality Assessment, 88*(3), 338-353.
- Minio-Paluello, I., Lombardo, M. V., Chakrabarti, B., Wheelwright, S., & Baron-Cohen, S. (2009). Response to Smith's Letter to the Editor 'Emotional Empathy in Autism Spectrum Conditions: Weak, Intact, or Heightened?'. *Journal of autism and developmental disorders, 39*(12), 1749-1754.
- Molander, B., Holmström, S., & Takšić, V. (2011). South and North: DIF Analyses of University-Student Responses to the Emotional Skills and Competence Questionnaire. *Psihologijske teme, 20*(3), 425-447.
- Neumann, D. L., Boyle, G. J., & Chan, R. C. (2013). Empathy towards individuals of the same and different ethnicity when depicted in negative and positive contexts. *Personality and Individual Differences, 55*(1), 8-13

- Newsome, S., Day, A. L., & Catano, V. M. (2000). Assessing the predictive validity of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29(6), 1005-1016.
- Parker, J. D., Summerfeldt, L. J., Hogan, M. J., & Majeski, S. A. (2004). Emotional intelligence and academic success: Examining the transition from high school to university. *Personality and Individual Differences*, 36(1), 163-172.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15(6), 425-448.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2000a). On the dimensional structure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences*, 29(2), 313-320.
- Petrides, K. V., & Furnham, A. (2000b). Gender differences in measured and self-estimated trait emotional intelligence. *Sex roles*, 42(5-6), 449-461.
- Petrides, K. V., Pérez-González, J. C., & Furnham, A. (2007). On the criterion and incremental validity of trait emotional intelligence. *Cognition and Emotion*, 21(1), 26-55.
- Petrides, K. V., Pita, R., & Kokkinaki, F. (2007). The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology*, 98(2), 273-289.
- Raboteg-Šarić, Z. (1995). *Psihologija altruizma: Čuvstveni i spoznajni aspekti prosocijalnog ponašanja*. Zagreb: Alinea.
- Rogers, K., Dziobek, I., Hassenstab, J., Wolf, O. T., & Convit, A. (2007). Who cares? Revisiting empathy in Asperger syndrome. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(4), 709-715.

- Saibani, N., Sabtu, M. I., Muhamad, N., Wahab, D. A., Sahari, J., & Deros, B. M. (2012). Comparison of Emotional Intelligence Scores among Engineering Students at Different Stages of an Academic Program. *Asian Social Science*, 8(16), 88.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1989). Emotional intelligence. *Imagination, cognition and personality*, 9(3), 185-211.
- Schieman, S., & Van Gundy, K. (2000). The personal and social links between age and self-reported empathy. *Social Psychology Quarterly*, 152-174.
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., & Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and individual differences*, 25(2), 167-177.
- Shamay-Tsoory, S. G., Aharon-Peretz, J., & Perry, D. (2009). Two systems for empathy: a double dissociation between emotional and cognitive empathy in inferior frontal gyrus versus ventromedial prefrontal lesions. *Brain*, 132(3), 617-627.
- Singer, T., & Lamm, C. (2009). The social neuroscience of empathy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1156(1), 81-96.
- Takšić, V., Mohorić, T., & Duran, M. (2009). Emotional Skills and Competence Questionnaire (ESCQ) as a self-report measure of emotional intelligence. *Horizons of Psychology*, 18, 7-21.
- Takšić, V., Mohorić, T., & Munjas, D. (2006). Emocionalna inteligencija: teorija, operacionalizacija, primjena i povezanost s pozitivnom psihologijom. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, (4-5), 729-752.
- Van Rooy, D. L., & Viswesvaran, C. (2004). Emotional intelligence: A meta-analytic investigation of predictive validity and nomological net. *Journal of Vocational Behavior*, 65(1), 71-95.

Van Rooy, D. L., Alonso, A., & Viswesvaran, C. (2005). Group differences in emotional intelligence scores: Theoretical and practical implications. *Personality and Individual Differences*, 38(3), 689-700.